

YAP-İŞLET-DEVRET MODELİ'NDE SERMAYEDEN DOĞAN KUR FARKLARININ VERGİ İSTİSNASI VE TEKDÜZEN HESAP PLANINA GÖRE MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Yakup AKPINAR*

ÖZET

Kamu hizmetlerinin, YİD Modeli çerçevesinde özel sektör aracılığıyla yerine getirilmesi için, imtiyazlı şirketlerin kurulması ilgili kanunlar gereğidir. Ülkemizde sayısı az olan bu tür şirketlerin birçok yönünün klasik şirketlerden farklı olmasının yanı sıra; YİD Modeli'nin karmaşık bir yapıda olması nedeniyle, vergi hukuku ve muhasebe gibi konularda kanunlarımızda fazlaca bir düzenleme bulunmamaktadır. Yasal düzenlemelerin tam anlamıyla yapılamaması YİD Modeli'nde bir çok hukuki konuda tartışmalar yaratmaktadır.

YİD Modeli'nde, yabancı sermayenin ülkemize gelmesini teşvik etmek amacıyla, sermaye olarak konulan yabancı paraların dönem sonlarında değerlemesinde meydana gelen kur farkları için 4369 sayılı Kanun ile bir düzenleme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler : Yap-İşlet Devret (YİD) Modeli, kur farkı

THE TAX EXEMPTION OF THE EXCHANGE RATE
DIFFERENCES FROM THE CAPITAL AT THE BUILD-OPERATE-
TRANSFER MODEL AND ACCOUNTING ACCORDING TO UNIFORM
ACCOUNTING SYSTEM

ABSTRACT

The establishment of privileged companies to provide public services is a requirement of concerned laws. In addition to the small number of such

---

* Arş.Gör., Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muhasebe-Finansman A.B.D

companies in existence, the complexity if the BOT Model swells as lack of necessary clauses in our tax law and accounting produces. The lack of legal procedures brings up quite many legal controversies concerning the BOT Model.

As an incentive for the foreign capital, an arrangement is made with the code 4369 for the adjustment of exchange rate at the end of privilege period.

Key Words: Build-Operate-Transfer (BOT) Model, difference of exchange

GİRİŞ

Ülkemizde, kamu kaynaklarından yatırımlara ayrılan payın giderek azalması, bununla birlikte artan ölçüde kaliteli ve büyük altyapı yatırımlarına ihtiyacın bulunması nedenleriyle, YİD Modeli, kamu finansman sıkıntısının bir sonucu olarak ortaya çıkmış ve yeterli düzeyde kaynak ayrılamayan pek çok altyapı projelerinin uygulanmasını gündeme getirmiştir.

Modelin karmaşık yapısıyla uzun bir süreç gerektirmesi, idare hukuku, ticaret hukuku, medeni hukuk, vergi hukuku ve muhasebe gibi konularda kanunlarımızda fazlaca bir düzenleme bulunmamaktadır. Yasal düzenlemelerin tam anlamıyla yapılamaması veya yapılmasına rağmen yeterli olmaması ve uygulamadaki farklılıklar, YİD Modeli projelerine yatırım yapmak isteyen yerli ve/veya yabancı yatırımcıların karşılaştığı veya karşılaşacağı sorunlar olarak ortaya çıkmaktadır.

1. YAP-İŞLET-DEVRET MODELİ'NDE ORTAK GİRİŞİM ŞİRKETİ KURULMASI

YİD Modeli, altyapı yatırımlarının gerçekleştirilmesinde dış finansman sağlamayı ve özel kesime açılmayı amaçlayan bir proje finansman modelidir. Model daha ziyade, iç finansman kaynaklarının yetersiz kaldığı, dolayısıyla ülke yatırım ihtiyaçlarını karşılayamayacak bir duruma gelmiş olan az gelişmiş ülkelerde, gerekli altyapı yatırımlarının gerçekleştirilememe riski karşısında, özel sektör ve uluslararası kuruluşlardan sağlanacak kaynakların kullanılarak,

ihtiyaç duyulan yatırımların gerçekleştirilmesine imkan sağlamak için geliştirilmiştir. Bu model yardımıyla ülkede elektrik santralleri, barajlar, hava alanları, otoyollar, yeraltı metroları, limanlar, doğal gaz ve petrol boru hatları, içme ve kullanma suyu, arıtma tesisleri gibi büyük çaplı yatırım projelerinin gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır. (Seyidoğlu, 1994:246) Tipik bir YİD altyapı projesinde, özel bir şirket bir projeyi yapar, yatırım bedelini geri almaya yetecek kadar bir dönem için işletir ve devlete devreder. (Augenblick ve Custer, 1990:1)

YİD Modeli'nde genel olarak iki taraf vardır. Bunlardan birincisi, tesisin veya işin yapılmasını isteyen kamu kesimi, ikincisi ise tesisi veya işi yapan Ortak Girişim Şirketi (OGŞ)'dir.

Modelin en önemli tarafı kamu kesimidir. Bu kesim, ev sahibi ülke hükümeti ve proje sorumlusu kamu kuruluşu olmak üzere ikiye ayrılabilir. Model çerçevesinde hükümet, bu projeye ilişkin işlemleri yürütmek ve müzakereleri sonuçlandırmak için, ilgili kamu kurum ve kuruluşuna gerekli iznin verilmesi ve mevzuata ilişkin işlemlerin sonuçlandırılması ile görevli olmaktadır. (Ersönmez,1995:4) Proje sorumlusu kamu kuruluşu ise projeyi gerçekleştirme konusunda temel sözleşme olan uygulama sözleşmesini OGŞ ile imzalayan kamu kuruluşunu ifade etmektedir. Kurulacak tesiste üretilecek mal veya hizmeti (alıcısının devlet olması durumunda) satınalacak veya tesisi devralacak olan kuruluş da bu ilgili idaredir.

OGŞ ise, projeyi gerçekleştirmek isteyen yerli ve yabancı firmaların kuracağı, gerekli görülmesi halinde proje sorumlusu ülke hükümetinin de ilgili kamu kuruluşu aracılığıyla %30'a kadar bir payla ortak olabileceği ve ev sahibi ülke kanunlarına göre kurulacak sermaye şirketini ifade etmektedir.

OGŞ, ülkemiz hukuk mevzuatında yapılan işin özelliği göz önünde bulundurularak imtiyazlı şirketler kapsamında ele alınmaktadır. İmtiyazlı şirketler; sermaye, kâr, hasar ve zararı kendilerine ait olmak üzere belirli bir

kamu hizmetinin kurulması veya işletilmesini uzun süreli idari bir sözleşme ile yüklenen ve hizmetin kurulması, işletilmesi ve yürütülmesi açısından idarenin denetim ve gözetiminde bulunan, özel hukuk kişileri tarafından kurulan şirketler olarak tanımlanabilir. (Güneş, 2000:7) Ülkemizde YİD Modeli'ni düzenleyen kanun maddelerinde, imtiyazlı şirket yerine “görevli şirket” ifadesi kullanılmaktadır.

1.1. Şirketin Süresi

YİD Modeli projeleri kapsamında sözleşme süreleri, yatırım ve işletme dönemi şeklinde bir ayrıma tabi olmaktadır. Mücbir sebeplere bağlı süre uzatımları hariç olmak üzere bir sözleşme süresi belirtilmektedir. Örneğin, 6 yılı yatırım, 14 yılı işletme olmak üzere toplam 20 yıl gibi.

Şirketin süresinin sözleşme süresi ile sınırlandırılması veya süresiz olması konusu mevzuatımızda tam olarak açıklanmamıştır. YİD Modeli'nde, idareye bedelsiz olarak devredilecek söz konusu şirket tarafından yapılan ve işletilen tesis olduğundan, işletmenin sürekliliği kavramı gereğince, şirketin süresiz kurulması daha uygun olacaktır. Diğer bir ifadeyle, şirketin faaliyeti tesise bağlı olmamakta, tesis devir edilse bile şirket faaliyetine devam edebilmektedir.

1.2. Şirketin Sermayesi

Ticaret Hukuku'nda ortakların iştirak hisselerinin toplamı şirketin sermayesini oluşturmaktadır. Şirket kurulurken ortaklar tarafından işletmeye tahsis edilen işletmelerin ana sözleşmelerinde yer alan ve ticaret siciline tescil edilen iştirak tutarlarının toplamı, şirket sermayesidir.

Şirket kurulurken esas sermayenin şirketin mal varlığına eşit olması genel bir kural olmasına rağmen, faaliyete geçildikten sonra bunun devamı mümkün değildir. Şirket faaliyete geçtikten sonra, çalışma sonuçlarına göre sermaye azalmakta veya çoğalmaktadır. Bu durum başarılı bir işletme için lehte,

başarısız bir işletme için ise aleyhte sonuç vermektedir. (Kızılot ve Eyüpgiller, 2000: 640)

Ticari işletmeye sermaye olarak konulabilecek değerler TTK'nın 139. maddesinde sayılmaktadır. Bu madde gereğince kanunda aksine bir hüküm olmadıkça ticaret şirketlerine sermaye olarak şu tür kıymetler konulabilir:

- Para, alacak, kıymetli evrak ve menkul mallar,
- İmtiyaz ve ihtira beratları ve alâmeti farika ruhsatnameleri gibi sınai haklar,
- Her nevi gayrimenkuller
- Menkul ve gayrimenkulların faydalanma ve kullanım hakları,
- Şahsi emek,
- Ticari itibar,
- Ticari işletmeler,
- Telif hakları, maden ruhsatnameleri gibi iktisadi değeri olan sair haklar.

3996 sayılı Kanun'a¹ göre kurulacak şirket anonim şirket olacağından; anonim şirketlerde, ortaklar payları karşılığında para, mal veya para ile ifade edilebilecek ve devredilebilecek iktisadi varlıkları sermaye olarak koyabilirler. Ortaklar taahhüt ettikleri payları karşılığında, maddi ve gayri maddi değerler koyabilirler. Ancak, kanunen devir olunamayan hakları sermaye olarak koyamazlar. Yine, anonim şirketlerde, diğer şirketlerde olduğu gibi sermayenin para olarak ödenmesi taahhüt edilmişse bu payın ülke parası ile ifade edilmesi gerekmektedir. (Çaldağ, 1999: 212)

YİD Modeli'nde kurulacak şirketin sermayesi konusunda mevzuatta (94/5907 sayılı BKK, mad.6), yatırım tutarının en az %20'sinin şirket özkaynaklarından karşılanacağına dair madde yer almaktadır. Fakat mevzuatta,

¹ Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap-İşlet-Devret Modeli Çerçevesinde Yapıtırılması Hakkında Kanun. (13.6.1996 tarih ve 21959 sayılı Resmi Gazete)

sermayenin niteliği (ayni, nakdi vb.) konusunda herhangi bir belirleme yapılmamıştır.

2. OGŞ TARAFINDAN KONULAN SERMAYE İLE İLGİLİ YAPILAN YASAL DÜZENLEME

YİD Modeli kapsamında sermaye olarak konulan yabancı paraların, dönem sonlarında işletmeye dahil iktisadi kıymet olarak Maliye Bakanlığı tarafından belirlenen kurlara göre değerlemesinin yapılması işlemi, konulan paranın döviz cinsinden miktarının değişmemesine rağmen, fiktif bir kâr oluşumuna yol açmaktadır. Model projelerinde, yatırım süresinin uzun olması ve sermaye olarak taahhüt edilen tutarın ABD doları cinsinden görevli şirketçe konulması nedeniyle, yatırım döneminde herhangi bir faaliyette bulunulmamasına rağmen kur farkı gelirlerinin doğması, yatırımcıların ek vergi yüküne katlanmalarına neden olmaktadır. Döviz olarak getirilen bu sermayenin kur farkının gelir olarak dikkate alınması gerek yabancı yatırımcıların, gerekse yabancı yatırımcılarla ortak olmayı amaçlayan yerli şirketlerin, model çerçevesinde yapılacak yatırımlara olan ilgisini azaltan nedenlerden biri olmuştur. Bu durum, yabancı sermayenin ülkemize gelmesinde caydırıcı bir unsur oluşturmaktadır. (Ak ve Aykutlu, 1998:50) Oysa ki YİD Modeli'nin savunulan en önemli yararlarından birisi, model çerçevesinde oluşturulacak yabancı ortaklar sayesinde yatırım yapılacak ülkeye yabancı sermaye girişini artırmak ve ileri teknoloji transferi sağlamaktır.

Bu sakıncanın giderilmesi ve kur farkı gelirlerinin de şirket bünyesinde bırakılarak yatırım finansmanında kullanılması amacıyla, 4369 sayılı Kanun'un 7. maddesiyle, VUK'un 280. maddesine 4. fıkra hükmü eklenmiştir. Eklenen fıkra hükmü, görevli şirketlerin sermaye olarak koydukları yabancı paraların sarf edilmeleri veya Türk Lirası'na çevrilmeleri nedeniyle doğan kur farklarını, sonuç hesapları ile ilgilendirmeyerek vergi dışı bırakmaktadır.

Sözkonusu fıkra hükmü şöyledir:

“3096 sayılı Türkiye Elektrik Kurumu Dışındaki Kuruluşların Elektrik Üretimi, İletimi, Dağıtımı ve Ticareti İle Görevlendirilmesi Hakkında Kanun ve 3996 sayılı Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap-İşlet-Devret Modeli Çerçevesinde Yaptırılması Hakkında Kanunda tanımlanan şirketlerin, sermaye olarak koydukları yabancı paraların sarf edildikleri veya Türk Lirasına çevrildikleri tarihe kadar lehlerine oluşan kur farkları pasifte özel bir karşılık hesabında gösterilerek dönem kazancına dahil edilmez. Bu karşılıklar sermayeye eklendikleri takdirde işletmeden çekiş ve kâr dağıtımı sayılmaz. Aleyhlerine oluşan kur farkları ise aktifte özel bir karşılık hesabında tutulur ve gelecek yıllarda lehlerine oluşacak kur farkları ile kapatılır. Lehte kur farkı ile kapatılamayan tutarlar işi bırakma halinde zarar addolunur.” Madde hükmü ile kur farkları dönem kazancına dahil edilmeyerek karşılık hesaplarında izlenmekte, bu yolla sermayede oluşacak aşınma önlenmekte, 3096 ve 3996 sayılı Kanunlar kapsamındaki yatırımlar teşvik edilmektedir. Nitekim madde gerekçesinde; “Enflasyona paralel artan döviz kurları, yabancı sermaye açısından (değişiklikten sonra görevli şirket açısından) gerçekleşmemiş bir kârın vergilenmesi anlamına geldiğinden, yapılan bu değişiklikle hem yabancı sermayenin gelişinin önündeki engel kaldırılmakta, hem de gerçekleşmemiş kârın vergilendirilmesi önlenmektedir.” ifadesine yer verilmiştir.

VUK’un 280. maddesine eklenen yukarıdaki fıkra hükmü ile, 3096² ve 3996 sayılı Kanunlarla tanımlanan şirketlerin sermaye olarak koydukları yabancı paraların sarf edildikleri veya Türk Lirasına çevrildikleri tarihe kadar lehlerine oluşan kur farklarının pasifte özel bir karşılık hesabında gösterilmesi kaydıyla, dönem kazancına dahil edilmeyeceği konusu hükme bağlanmış olmaktadır. Buna göre; bu hükümden yararlanacak olan şirketlerin, 3096 ve 3996 sayılı

---

² TEK Dışındaki Kuruluşların Elektrik Üretimi, Dağıtımı ve Ticareti İle Görevlendirilmesi Hakkındaki 3096 Sayılı Kanun, 19.12.1984 tarih ve 18610 sayılı Resmi Gazete

Kanunlarda tanımlanan şekilde bir şirket olmaları gerekmektedir. Bunun haricinde kalan diğer şirketlerin bu imkandan yararlanması mümkün değildir.

3. DÜZENLEMENİN ŞARTLARI VE KAPSAMI

Yukarıda belirtilen kapsamda yer alan şirketlerin, şirkete koydukları yabancı paralardan sadece sermaye olarak konulan tutarlar bu hüküm kapsamında değerlendirilecektir. Bunun haricinde kalan, şirket tarafından kullanılan kredi ile şirket tarafından kullanılan kredilerin tahsiline dayalı borç-alacak ilişkisi, veya ticari işlemlere bağlı olarak elde edilen hasılat unsurlarının bulunması gibi benzeri nedenlerle şirkete gelecek yabancı paralar, bu hüküm kapsamı haricinde kalmaktadır. Bunlara ilişkin olarak lehte veya aleyhte oluşan kur farkları dönem kazancına yansıtılacaktır. Ayrıca, yabancı sermaye kısmına istisna uygulanabilmesi için sermayenin Türkiye'ye getirilmiş olması gerekmektedir.³ Yerli sermaye kısmına istisna uygulanabilmesi için ise; yerli sermayenin döviz olarak konulması veya döviz tevdiat hesabında tutulması gerekmektedir. TL olarak yapılan taahhüt ve sermaye ödemeleri, yatırım bedeli döviz cinsinden belirlenmiş olsa dahi kur farkı doğmayacağından istisnadan yararlanamayacaktır. (Güneş, 1998:149)

Dönem kazancına eklenmeyerek, pasifte özel bir karşılık hesabında gösterilecek olan lehte oluşan kur farkı, sermaye olarak konulan yabancı paraların harcanmasına veya Türk Lirasına çevrilmesine kadar oluşacak kur farklarını kapsamaktadır. Şirketlerin sermaye olarak koydukları yabancı paraların harcandıkları veya Türk Lirasına çevrildikleri tarihe kadar lehlerine oluşan kur farklarının, bu şirketlerin dönem kazançlarına dahil edilmemesi için,

---

³ Yabancı Sermaye Çerçeve Kararı'nın 6. maddesi uyarınca; şirket kuruluşu, sermaye artışı veya hisse alım bedeli olarak yurt dışından getirildiği tevsik edilen dövizler (efektif dahil), talep edilmesi halinde, Türk Lirası'na çevrilmeden bankalarda şirket veya hisse devri yapan ortak adına açılacak döviz tevdiat hesabında serbestçe tutulabilir ve yabancı ortak payına mahsuben bloke edilebilir. Ancak, yabancı ortak payı olarak getirilen dövizler Türk Lirası karşılığı şirket sermayesi olarak tescil edilirken, blokaj mektubunun düzenlendiği tarihteki TCMB alış kuru uygulanır.

söz konusu kur farklarının pasifte özel bir karşılık hesabında gösterilmesi gerekmektedir. Bu karşılıkların sermayeye eklenmesi halinde bu işlem, işletmeden bir değer çıkışı veya kâr dağıtımı olarak sayılmayacaktır. Bu karşılıkların sermayeye ilavesi dışında, herhangi bir nedenle başka bir hesaba nakledilmesi veya işletmeden çekilmesi halinde, bu işlem vergilendirmeye tabi tutulacaktır.

Diğer taraftan, kapsam dahilindeki şirketlerin sermaye olarak koydukları yabancı paralara ilişkin olarak, aleyhlerine kur farkları oluşması halinde ise sözkonusu farklar aktifte özel bir karşılık hesabında tutulacak ve gelecek yıllarda lehlerine oluşacak kur farkları ile kapatılacaktır. Lehte kur farkları ile kapatılamayan tutarlar, işin bırakılması halinde zarar sayılacaktır.

Görüldüğü üzere gerek lehte gerekse aleyhte kur farkları dönem kazancı ile ilişkilendirilmemekte birbirine mahsup edilebilmektedir. Sadece işi bırakma durumunda aleyhte kur farkları varsa zarar olarak değerlendirilmektedir.

VUK'un 280. maddesinde sermaye olarak konulan dövizin harcanmasına ilişkin harcama türü itibariyle bir sınırlama yapılmamıştır. Sermaye olarak konulan dövizin yatırım harcamalarında veya cari işlemler için kullanılmasının istisna uygulamasına etkisi olmayacaktır.

Yatırım tutarının sözleşmelerde ABD doları cinsinden belirlenmesine rağmen, şirket ortaklarının döviz cinsinden taahhüt edip ödedikleri sermaye kısımları içinde istisna uygulanabilecektir.

İstisna uygulamasında sermayenin döviz cinsinden konulmasından anlaşılan nakit döviz tutarı olduğundan, aynı sermaye konulması nedeniyle ortaya çıkan kur farkının (ortağın taahhüdünün üzerinde mal koyması) 280. madde kapsamında değerlendirilmeye alınmaması gerekmektedir.

TTK'nın 139. maddesi uyarınca kıymetli evraklar sermaye olarak konulabilecek değerler arasında sayılmıştır. Bu kıymetlerin dövizde endeksli olması durumunda, bu kıymetlerin nakde çevrilmeleri döviz cinsinden

olacağından, oluşacak kur farklarının madde hükmünden faydalanması gerekmektedir.

Ayrıca madde hükmünde sarf edilme tabiri geçmekle birlikte, fiili harcamayı ifade etmeyen dönem sonu değerlemeleri nedeniyle ortaya çıkan kur farklarının da madde kapsamında düşünülmesi gerekmektedir. Aksi taktirde madde uygulamasının, kur farklarının matrah dışı bırakılması açısından anlamı kalmamaktadır. (Güneş, 1999: 282-283)

4. SERMAYEDEN DOĞAN KUR FARKLARININ MUHASEBELEŞTİRİLMESİ ESASLARI

Tekdüzen Hesap Planı (THP)'nda kur farklarının muhasebeleştirilmesinde; kur farkının, niteliğine göre ilgili hesaplara alınması gerekir. Muhasebe işlemleri yapılırken, bütün kur farklarının doğrudan "KAMBİYO KÂRLARI veya ZARARLARI" hesaplarına aktarılması doğru olmayıp, kur farkının özelliğine göre işlem yapmak gerekmektedir. İhracatla ilgili kur farklarının "601 YURTDIŞI SATIŞLAR" hesabına, kredi faizleri ile ilgili kur farklarının "780 FİNANSMAN GİDERLERİ" hesabına, maliyet unsuru niteliğindeki kur farklarının ise ilgili yatırım veya sabit kıymet maliyetine aktarılması, bunun dışındaki kur farklarının ise "KAMBİYO KÂRLARI veya ZARARLARI" hesaplarına aktarılması gerekmektedir.

Yukarıda ifade edilen genel kayıt esasları, YİD Modeli projelerinde faaliyet gösteren şirketlerin, sermayeleri ile ilgili olarak ortaya çıkan kur farkları konusunda farklılık gösterecektir. Görevli şirketlerin sermaye olarak koydukları yabancı paraların harcandıkları veya TL'ye çevrildikleri tarihe kadar, lehlerine ve aleyhlerine oluşan kur farklarının muhasebeleştirilmesinde; THP'nda lehe oluşan kur farkları için, ya boş kodlar ile **545 SERMAYE AMORTİSMANI** gibi özel hesapları ya da mevcut **549 ÖZEL FONLAR** hesabını kullanmamız uygun olmakla birlikte, aleyhteki kur farklarının aktifleştirilmesini sağlayan bir hesap bulunmamaktadır. Madde hükmüne göre, aleyhe oluşan kur farkları aktifte

özel bir karşılık hesabında tutulmakta ve gelecek yıllarda lehlerine oluşacak kur farkları ile kapatılmaktadır. Lehte oluşan kur farkları ile kapatılamayan tutarlar ise, işi bırakma durumunda zarar olarak kayıt edilmektedir. Bu durumda, aleyhteki kur farkları için Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği çerçevesinde bir düzenleme yapılması gerekmektedir. Düzenleme yapılana kadar henüz THP’de yer almayan **282 ERTELENMİŞ GİDERLER** veya **285 AKTİFLEŞTİRİLMİŞ KUR FARKLARI (Alt hesap olarak 285.00 Aleyhte Kur Farkları, 285.00.10. Görevli Şirket)** hesaplarının kullanılması önerilmektedir. **Alternatif olarak ise;** *her ne kadar madde hükmünde aleyhteki kur farklarının aktifleşeceği belirtilmişse de, işlemin özelliğine bakarak aleyhteki kur farklarının lehteki kur farklarından bir indirim unsuru olarak, pasifte özkaynaklardan bir indirim kalemi olarak gösterilmesi gerekmektedir. Bu amaçla lehteki kur farkları için 525 KUR FARKI ARTIŞLARI, aleyhteki kur farkları için ise 526 KUR FARKI AZALIŞLARI (-) hesaplarını kullanmamız uygun olacaktır.* Bu çerçevede, sermayeden doğan kur farkları ile ilgili işlemlerin muhasebe kayıtları, ülkemizde 01.01.1994 tarihinden itibaren uygulanmaya başlanan THP’ye göre ve her iki alternatif gözönünde bulundurularak yapılacaktır.

5. ÖRNEK UYGULAMA

... Elektrik A.Ş. öncülüğündeki konsorsiyum üyeleri, .././2002 tarihinde 3996 sayılı Kanun kapsamında Ankara – Gazi Barajı Hidroelektrik Santrali yapımı amacıyla ABC isimli görevli şirketi, 500.000.000.000 TL. sermaye ile kurulmasına karar vermişlerdir. Kurulan şirkete, sermaye payları aşağıda verilen iki de yabancı ortak katılmıştır. Bu payların Türkiye’ye getirildiği tarihte dolar kuru, 1 ABD Doları = 1.000.000 TL’dir.

- Ortak Y: Sermaye Payı 150.000 ABD Doları

- Ortak Z: Sermaye Payı 100.000 ABD Doları

Şirketin işlemleri ve dolar kurları şöyledir:

HARCAMALAR	KUR
BİRİNCİ HARCAMA = 80.000 ABD Doları	950.000 TL
İKİNCİ HARCAMA = 60.000 ABD Doları	1.100.000 TL
ÜÇÜNCÜ HARCAMA = 75.000 ABD Doları	1.200.000 TL
DÖNEM SONU	1.300.000 TL

Şirketin başlıca iştirakleri ve iştirak sermayesi içindeki payı aşağıda gösterilmiştir.

ORTAĞIN ADI, SOYADI/ ÜNVANI	SERMAYE PAYI (MİLYON TL)	SERMAYE ORANI (%)
... ELEKTRİK YAT. A.Ş.	100.000.000.000	20
..... ORTAK X	75.000.000.000	15
..... ORTAK Y	150.000.000.000	30
..... ORTAK Z	100.000.000.000	20
..... ORTAK A	75.000.000.000	15
GENEL TOPLAM	500.000.000.000	100,00

a) Karşılık Tutarının Hesaplanması

⇒ Aleyhte Oluşan Kur Farkı

Birinci Harcama

80.000 ABD Doları x 1.000.000 TL = 80.000.000.000 TL

80.000 ABD Doları x 950.000 TL = 76.000.000.000 TL

Aleyhte Oluşan Kur Farkı = 4.000.000.000 TL

⇒ Lehte Oluşan Kur Farkı

İkinci Harcama

60.000 ABD Doları x 1.100.000 = 66.000.000.000 TL

60.000 ABD Doları x 1.000.000 = 60.000.000.000 TL

İkinci Harcama Kur Farkı = 6.000.000.000 TL

Üçüncü Harcama

75.000 ABD Doları x 1.200.000 TL = 90.000.000.000 TL

75.000 ABD Doları x 1.000.000 TL = 75.000.000.000 TL

Üçüncü Harcama Kur Farkı = 15.000.000.000 TL

Dönem Sonu Değerlemesi

250.000 ABD Doları x 1.300.000 TL = 325.000.000.000 TL

250.000 ABD Doları x 1.000.000 TL = 250.000.000.000 TL

Dönem Sonu Değerlemesinden Doğan Kur Farkı = 75.000.000.000 TL

Lehe Oluşan Kur Farkları Toplamı = 6 + 15 + 75 = 96 Milyar

⇒ Net Kur Farkı: b – c = 96 Milyar – 4 Milyar = 92 Milyar TL

b) Muhasebe Kayıtları (000.000 ilaveli)**Şirketin Kuruluşu**

501 ÖDENMEMİŞ SERMAYE	500.000	
501.01 .... Elektrik A.Ş. 100.000		
501.02 Ortak X 75.000		
501.03 Ortak Y 150.000		
501.04 Ortak Z 100.000		
501.05 Ortak A 75.000		
500 SERMAYE		500.000
500.01 .... Elektrik A.Ş. 100.000		
500.02 Ortak X 75.000		
500.03 Ortak Y 150.000		
500.04 Ortak Z 100.000		
500.05 Ortak A 75.000		
Ortakların sermaye taahhüdünde bulunmaları		
İLGİLİ HESAPLAR	500.000	
501 ÖDENMEMİŞ SERMAYE		500.000
501.01 .... Elektrik A.Ş. 100.000		
501.02 Ortak X 75.000		
501.03 Ortak Y 150.000		
501.04 Ortak Z 100.000		
501.05 Ortak A 75.000		
Ortakların sermaye taahhütlerini yerine getirmeleri		

Harcamaların Yapılması

⇒ 1. Alternatife Göre Muhasebeleştirme

102 BANKALAR	76.000	
102.00. Vadesiz TL Mevduat		
00.003. .... Bankası		
282 ERTELENMİŞ GİDERLER	4.000	
282.10. Ertelenmiş Kur Farkları		
102 BANKALAR		80.000
102.05. Vadesiz Döviz Mevduat		
05.003. .... Bankası 80.000 \$		
Aleyhe oluşan kur farkları nedeniyle		
258 YAPILMAKTA OLAN YATIRIMLAR	76.000	
258.00 Teşvikli Yatırımlar		
00.001 Yeraltı ve Yerüstü Düzenleri		
00.001.01 Gazi Barajı Projesi		
00.001.01.38 Teşvikli Makine ⁴		
102 BANKALAR		76.000
102.00 Vadesiz TL Mevduat		
00.003 .... Bankası		
Birinci harcamanın yapılması		
102 BANKALAR	66.000	
102.00 Vadesiz TL Mevduat		
00.003 .... Bankası		
102 BANKALAR		60.000
102.05 Vadesiz Döviz Mevduat		
05.003 .... Bankası 60.000 \$		
545 SERMAYE AMORTİSMANI		6.000
549 ÖZEL FONLAR		
549.10 Sermaye İtfa Fonları		
Lehe oluşan kur farkları nedeniyle		

⁴ 01.08.1998 tarihinden itibaren teşvikli makine ve teçhizat KDV istisnası uygulandığından, KDV ihmal edilmiştir.

258 YAPILMAKTA OLAN YATIRIMLAR		
258.00 Teşvikli Yatırımlar	66.000	
00.001 Yeraltı ve Yerüstü Düzenleri		
00.001.01 Gazi Barajı Projesi		
00.001.01.38 Teşvikli Makine		
102 BANKALAR		66.000
102.00 Vadesiz TL Mevduat		
00.003. .... Bankası		
İkinci harcamanın yapılması nedeniyle		
102 BANKALAR		
102.00 Vadesiz TL Mevduat	90.000	
00.003. .... Bankası		
102 BANKALAR		
102.05 Vadesiz Döviz Mevduat		75.000
05.003. .... Bankası 60.000 \$		
545 SERMAYE AMORTİSMANI		
549 ÖZEL FONLAR		15.000
549.10 Sermaye İtfa Fonları		
Lehe oluşan kur farkları nedeniyle		
258 YAPILMAKTA OLAN YATIRIMLAR	90.000	
258.00 Teşvikli Yatırımlar		
00.001 Yeraltı ve Yerüstü Düzenleri		
00.001.01 Gazi Barajı Projesi		
00.001.01.38 Teşvikli Makine		
102 BANKALAR		90.000
102.00 Vadesiz TL Mevduat		
00.003. .... Bankası		
Üçüncü harcamanın yapılması nedeniyle		
102 BANKALAR	75.000	
102.05 Vadesiz Döviz Mevduat		
05.003. .... Bankası		
545 SERMAYE AMORTİSMANI		75.000
549 ÖZEL FONLAR		
549.10 Sermaye İtfa Fonları		
Dönem sonu değerlemesinden doğan kur farkları		

545 SERMAYE AMORTİSMANI	4.000	
549 ÖZEL FONLAR		
549.10 Sermaye İtfâ Fonları		
282 ERTELENMİŞ GİDERLER		4.000
282.10 Ertelenmiş Kur Farkları		
Lehe ve aleyhe oluşan kur farklarının mahsubu		

⇒ 2. Alternatife Göre Muhasebeleştirme

102 BANKALAR	76.000	
102.00. Vadesiz TL Mevduat		
00.003. .... Bankası		
526 KUR FARKI AZALIŞLARI	4.000	
102 BANKALAR		
102.05. Vadesiz Döviz Mevduat		80.000
05.003. .... Bankası 80.000 \$		
Aleyhe oluşan kur farkları nedeniyle		
258 YAPILMAKTA OLAN YATIRIMLAR	76.000	
258.00 Teşvikli Yatırımlar		
00.001 Yeraltı ve Yerüstü Düzenleri		
00.001.01 Gazi Barajı Projesi		
00.001.01.38 Teşvikli Makine		
102 BANKALAR		76.000
102.00 Vadesiz TL Mevduat		
00.003 .... Bankası		
Birinci harcamanın yapılması		

102 BANKALAR 102.00 Vadesiz TL Mevduat 00.003 ..... Bankası 102 BANKALAR 102.05 Vadesiz Döviz Mevduat 05.003 ..... Bankası 60.000 \$ 525 KUR FARKI ARTIŞLARI Lehe oluşan kur farkları nedeniyle	66.000		
258 YAPILMAKTA OLAN YATIRIMLAR 258.00 Teşvikli Yatırımlar 00.001 Yeraltı ve Yerüstü Düzenleri 00.001.01 Gazi Barajı Projesi 00.001.01.38 Teşvikli Makine 102 BANKALAR 102.00 Vadesiz TL Mevduat 00.003. .... Bankası İkinci harcamanın yapılması nedeniyle	66.000	60.000	6.000
102 BANKALAR 102.00 Vadesiz TL Mevduat 00.003 ..... Bankası 102 BANKALAR 102.05 Vadesiz Döviz Mevduat 05.003 ..... Bankası 60.000 \$ 525 KUR FARKI ARTIŞLARI Lehe oluşan kur farkları nedeniyle	90.000	75.000	15.000
258 YAPILMAKTA OLAN YATIRIMLAR 258.00 Teşvikli Yatırımlar 00.001 Yeraltı ve Yerüstü Düzenleri 00.001.01 Gazi Barajı Projesi 00.001.01.38 Teşvikli Makine 102 BANKALAR 102.00 Vadesiz TL Mevduat 00.003 ..... Bankası Üçüncü harcamanın yapılması nedeniyle	90.000	90.000	

102 BANKALAR	75.000	
102.05 Vadesiz Döviz Mevduat		
05.003 ..... Bankası		
525 KUR FARKI ARTIŞLARI		75.000
Dönem sonu değerlemesinden doğan kur farkları		

c) Net Fon Tutarının Sermayeye Eklenmesi

Kur farklarından doğan ve 545 SERMAYE AMORTİSMANI veya 549 ÖZEL FONLAR hesabında gösterilen tutar, sermayeye ilave dışında kullanılamaz. Eğer kullanılacak olunur ise, kâr dağıtımı sayılarak vergilendirilecektir.

545 SERMAYE AMORTİSMANI	92.000	
549 ÖZEL FONLAR		
549.10 Sermaye İtfa Fonları		
500 SERMAYE		92.000
Pasifte oluşan net fon tutarının sermayeye ilavesi		

İzleyen yıl harcamalarında, harcama tarihindeki dolar kuru ile değerlendirme tarihindeki (31.12) dolar kuru (1.300.000 TL) arasındaki farklar lehte veya aleyhte kur farkları olarak dikkate alınmalıdır.

SONUÇ

Kamu kesiminin sermaye, teknoloji, döviz ve kredi yetersizliği nedeniyle uygulama alanı bulan YİD Modeli, gelişmekte olan ülkeler için önemli avantajları bünyesinde bulundurmaktadır. Özellikle büyük ölçekli altyapı projelerinin sermaye, kâr ve zararı kendilerine ait olmak üzere, özel sektör tarafından gerçekleştirilmesi, belli bir süre işletildikten sonra kamuya devredilmesi olarak tanımlanan YİD Modeli sayesinde kamunun, altyapı yatırımlarındaki payı azalmakta, yeni ve ek finansman kaynakları oluşturularak iç tasarruflarda artış sağlanmakta, böylelikle bütçe açıkları azalmakta, yatırımlar

ve istihdam imkanları artmaktadır. Ayrıca yatırım yapılan ülkeye yabancı sermaye ve teknoloji girişi hızlanmaktadır. Makro ekonomi açısından bu ve benzeri önemli avantajlara sahip YİD Modeli'nin doğal olarak bazı dezavantajları da bulunmaktadır. Genellikle konsorsiyum şeklindeki şirketlerin faaliyette bulunduğu Model, eğer dikkatli davranılmaz ise; yüksek maliyet, yapısının kompleks ve karmaşık olması, rekabetin ortadan kalkması gibi nedenlerle kendisinden beklenen azami faydayı gösteremeyecektir.

YİD Modeli'nin uygulanması konusunda, Türkiye gerek proje sayısı ve çeşitliliği, gerekse proje stokunun ulaştığı büyüklük bakımından dikkat çekici bir ülke konumundadır. Bu çerçevede Model ile ilgili bazı sorunların yaşanması kaçınılmazdır.

Yatırım dönemi uzun yıllar süren YİD Modeli projelerinde, kur farklarını vergi dışı bırakan düzenleme, sermayenin vergilendirilmesini önleyen ve böylelikle de ülkemize yabancı sermaye girişini teşvik edici bir özellik taşımaktadır. YİD Modeli projelerinin desteklenmesini öngören bu düzenleme tek başına yeterli olmamakla birlikte, projelere finansman katkısı sağlaması ve model çerçevesinde ülkemize gelecek olan yabancı sermayenin artışına olumlu yönde etki edecek bir faktör olması bakımından önemlidir.

Sermayeden doğan kur farklarının muhasebeleştirilmesinde, YİD Modeli ile ilgili projelerde faaliyet gösteren şirketler için hangi hesapların kullanılması gerektiği konusunda, Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği çerçevesinde bir düzenleme yapılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

AK, Bülent, F. AYKUTLU. (1998), **4369 Sayılı Kanunla Ana Vergi Kanunlarında Yapılan Değişikliklerin Değerlendirilmesi**, TÜRMOB Yayınları, Yayın No: 43, Ankara.

AUGENBLICK, Mark, ve CUSTER B.S. (1990), **The Build Operate and Transfer (BOT), Approach to Infrastructure Project in Developing Countries**, Washington D.C: The World Bank Working Paper, Seri No: 498.

ÇALDAĞ, Yurdakul. (1999), **Şirketler Muhasebesi**, Gazi Kitabevi, 1.Baskı, Ankara.

ERSÖNMEZ, Cem. (1995), **Yap-İşlet-Devret Modeli ve Modelin Finansmanına İlişkin Bir Analiz**, Hazine Müsteşarlığı Uzmanlık Tezi, Ankara.

GÜNEŞ, Cengiz. (1999), **Yap İşlet, Yap-İşlet-Devret,İşletme Hakkı Devirleri ve Vergi Uygulamaları**, Yaklaşım Yayınları, Ankara.

----- (2000), **Yap-İşlet-Devret Modeli'nde İmtiyazlı Şirketler (Sirküler Rapor)**, TÜRMOB Yayınları – 100, Sirküler Rapor Seri No:30, Ankara.

----- (1998), *Yap-İşlet-Devret Projelerinde Görevli Şirketlere Tanınan Vergi Teşviki*, **Yaklaşım Dergisi**, Yıl:6, Sayı:65.

KIZILOĞ, Şükrü, ve EYÜPGİLLER, Saygın. (2000), **Şirketler Muhasebesi, Vergilendirilmesi, Hukuku ve Mevzuatı**, Yaklaşım Yayıncılık, Ankara.

SEYİDOĞLU, Halil. (1994), **Uluslararası Finans**, Güzem Yayınları, 1. Basım, No:8, İstanbul.